

Ο Τέοντορ μεγάλωσε στο σπίτι του πατέρα του, του τελωνειακού ελεγκτή και πρώην λοχία Βίλχελμ Λόζε. Ο μικρός Τέοντορ ήταν ένα ξανθό, επιμελές και κόσμιο αγόρι. Τη σπουδαιότητα που απέκτησε αργότερα την προσδοκούσε με λαχτάρα, αλλά δεν τόλμησε ποτέ να πιστέψει σ' αυτή. Μπορεί να πει κανείς: ξεπέρασε τις ελπίδες που ποτέ δεν είχε στηρίζει στον εαυτό του.

Ο γερο-Λόζε δεν πρόλαβε να ζήσει το μεγαλείο του γιου του. Του τελωνειακού ελεγκτή τού έγινε μόνο η χάρη να δει τον Τέοντορ με τη στολή του εφέδρου ανθυπολοχαγού. Περισσότερα δεν είχε επιθυμήσει ποτέ ο γέρος. Πέθανε τον τέταρτο χρόνο του μεγάλου πολέμου και την τελευταία στιγμή της ζωής του τη λάμπρυνε η σκέψη ότι πίσω από το φέρετρο θα βάδιζε ο ανθυπολοχαγός Τέοντορ Λόζε.

Ένα χρόνο αργότερα, ο Τέοντορ δεν ήταν πια ανθυπολοχαγός αλλά φοιτητής της Νομικής και οικοδιδάσκαλος στου κοσμηματοπώλη Εφρούσι. Στο σπίτι

του κοσμηματοπώλη τού έδιναν κάθε μέρα γνήσιο καφέ με πολύ γάλα, που έκανε πέτσα, κι ένα σάντουιτς με χοιρομέρι, και κάθε μήνα μια αμοιβή. Αυτά ήταν οι βάσεις της υλικής του ύπαρξης. Διότι στην *Technische Nothilfe**, μέλος της οποίας ήταν, σπάνια υπήρχε δουλειά, και η σπάνια ήταν σκληρή και μέτρια πληρωμένη. Από την οικονομική Ένωση των Εφέδρων Αξιωματικών ο Τέοντορ έπαιρνε μία φορά τη βδομάδα όσπρια. Αυτά τα μοιραζόταν με μητέρα και αδελφές, στο σπίτι των οποίων ζούσε τη ζωή ενός που τον ανέχονταν, που δεν ήταν αγαπητός, όπου όταν του έδιναν σημασία, ήταν γεμάτη περιφρόνηση. Η μητέρα έγινε ασθενική, οι αδελφές μαράθηκαν, γέρασαν και δεν μπορούσαν να συγχωρέσουν στον Τέοντορ το ότι δεν είχε πράξει το καθήκον του πέφτοντας ως ανθυπολοχαγός και ήρωας, δις αναφερθείς στα πολεμικά ανακοινωθέντα του στρατού. Ένας νεκρός γιος θα έμενε για πάντα η περηφάνια της οικογένειας. Ένας αφοπλισμένος ανθυπολοχαγός και θύμα της επανάστασης ήταν ανυπόφορος στις γυναίκες. Η ζωή του Τέοντορ με τους δικούς του ήταν σαν

---

* Εθελοντική «οργάνωση εργασίας» με έδρα το Βερολίνο· ιδρύθηκε το 1919 «με σκοπό τη συνέχιση της λειτουργίας βιομηχανιών ζωτικής σημασίας σε περίπτωση απεργίας»· στην ουσία όμως οπλισμένη παρακρατική ομάδα που, όπως και πολλές άλλες, βοήθουσε την αστυνομία στην καταστολή των εξεγέρσεων εκείνης της εποχής και υπονόμεινε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

γέροντα παππού, που θα τον τιμούσαν αν ήταν νεκρός, που τον περιφρονούν γιατί μένει στη ζωή.

Κάμποσα δεινά θα μπορούσε να τα έχει αποφύγει, αν ανάμεσα στον ίδιο και στην οικογένειά του δεν ορθωνόταν σαν τοίχος η άφωνη έχθρα. Θα μπορούσε να πει στις αδελφές πως δεν έφταιγε ο ίδιος για την ατυχία του· πως καταριόταν την επανάσταση· πως έτρεφε μίσος για σοσιαλιστές και Εβραίους· πως καθεμία από τις μέρες του την έφερε σαν οδυνηρό ζυγό σε σκυφτό τράχηλο και πως αισθανόταν έγκλειστος στην εποχή του σαν σε ανήλιαγη φυλακή. Απέξω δεν του έγνεφε ο λυτρωμός, και η δραπετεύση ήταν αδύνατη.

Αλλά δεν έλεγε τίποτα, πάντα σιωπούσε, πάντα ένιωθε το αόρατο χέρι στα χείλια του, ανέκαθεν, από μικρό παιδί. Μόνο ό,τι είχε μάθει απέξω, που ο ήχος του υπήρχε έτοιμος, σχηματισμένος άφωνα δώδεκα φορές στ' αυτιά του, στο λαρύγγι του, μπορούσε να το πει. Έπρεπε να μελετά πολλή ώρα μέχρι να ενδώσουν τα άκαμπτα λόγια και να εντυπωθούν στο μυαλό του. Τα πεζά τα αποστήθιζε σαν ποιήματα, την εικόνα των τυπωμένων προτάσεων την είχε μπροστά στα μάτια του σαν να την έβλεπε στο βιβλίο, από πάνω ο αριθμός της σελίδας και στο περιθώριο διάφορα σχέδια αδέξια καμωμένα σε ελεύθερα τέταρτα της ώρας.

Κάθε ώρα είχε ένα άγνωστο πρόσωπο. Όλα τον εξέπλητταν. Κάθε συμβάν ήταν τρομακτικό, μόνο και μόνο επειδή ήταν καινούργιο, και εξαφανιζόταν πριν του εντυπωθεί. Ο φόβος τον δίδαξε να είναι ευσυνεί-

δπτος, έγινε επιμελής, προετοιμαζόταν με πεισματική έλλειψη ηρεμίας, και όλο ανακάλυπτε ότι η προετοιμασία ήταν ακόμη πολύ ελλιπής. Μα δεκαπλασίασε το ζήλο του, κατάφερε να φτάσει ως τη δεύτερη θέση στο σχολείο. Πρώτος μαθητής ήταν ο Εβραίος Γκλάζερ που βολτάριζε στα διαλείμματα ανάλαφρος και χαμογελαστός, απαλλαγμένος απ' το βάρος βιβλίων και φροντίδων, που σε είκοσι λεπτά παρέδινε την αλάνθαστη έκθεση στα λατινικά και που στο κεφάλι του έμοιαζαν να φυτρώνουν λέξεις, κανόνες, εξαιρέσεις και ανώμαλα ρήματα χωρίς να καλλιεργούνται με κόπο.

Ο μικρός Εφρούσι είχε τέτοια ομοιότητα με τον Γκλάζερ, που ο Τέοντορ κοπίαζε να διατηρήσει το κύρος του μπροστά στο γιο του κοσμηματοπώλη. Ο Τέοντορ, πριν διορθώσει το μαθητή του, έπρεπε να καταπνίγει το δισταγμό που τον κυρίευε σιγανά μα πεισματικά. Γιατί ο νεαρός Εφρούσι έγραφε με τόση σιγουριά το λάθος του, το ξεστόμιζε με τόση αυτοπεποίθηση, που ο Τέοντορ έτεινε ν' αμφιβάλλει για το σχολικό εγχειρίδιο και να δέχεται το σφάλμα του μαθητή του. Και γινόταν ανέκαθεν αυτό. Ανέκαθεν πίστευε ο Τέοντορ στην άγνωστη δύναμη, σε κάθε άγνωστη δύναμη με την οποία βρισκόταν αντιμέτωπος. Μόνο στο στρατό ήταν ευτυχισμένος. Εκεί ό,τι του έλεγαν έπρεπε να το πιστεύει, και το ίδιο έκαναν και οι άλλοι όταν μιλούσε ο Τέοντορ. Ο Τέοντορ ευχαρίστως θα έμενε όλη του τη ζωή στο στρατό.

Διαφορετική ήταν η ζωή του πολίτη, σκληρή, γεμάτη κακοήθεια σε άγνωστα, απόμερα μέρη. Αν κατέβαλλες προσπάθεια, αυτή δεν είχε κατεύθυνση, σπαταλούσες δυνάμεις για πράγματα αβέβαια· όλα ήταν ένα αδιάκοπο χτίσιμο πύργων με τραπουλόχαρτα, που τους γκρέμιζε ένα μυστηριώδες ρεύμα αέρα. Καμία προσπάθεια δεν ωφελούσε, καμία εργατικότητα δεν αποζημιωνόταν. Κανένας ανώτερος δεν υπήρχε που θα μπορούσες να καταλάβεις τις διαθέσεις του, να μαντέψεις τις επιθυμίες του. Όλοι ήταν ανώτεροι, όλοι οι άνθρωποι στους δρόμους, οι συνάδελφοι στο αμφιθέατρο, ακόμα και οι μητέρες, και οι αδελφές επίσης.

Όλοι ζούσαν εύκολα, πιο εύκολα απ' όλους οι Γκλάζερ και οι Εφρούσι: ο ένας έγινε πρώτος μαθητής, ο άλλος κοσμηματοπώλης κι ο άλλος, πάλι, γιος του πλούσιου κοσμηματοπώλη. Μόνο στο στρατό δεν είχαν γίνει τίποτα, σπάνια έφταναν στο βαθμό του λοχία. Εκεί νικούσε η δικαιοσύνη την απάτη. Γιατί όλα ήταν απάτη, τις γνώσεις ο Γκλάζερ τις απέκτησε ανέντιμα, όπως και το χρήμα ο κοσμηματοπώλης. Κάτι ύποπτο έτρεχε όταν ο φαντάρος Γκρινμπάουμ έπαιρνε άδεια και όταν ο Εφρούσι έκανε μια εμπορική πράξη. Έργο απάτης ήταν η επανάσταση, ο Κάιζερ είχε εξαπατηθεί, ο στρατηγός είχε πιαστεί κορόιδο, η δημοκρατία ήταν βρόμικη δουλειά των Εβραίων. Ο Τέοντορ όλα αυτά τα έβλεπε και μόνος του, και η γνώμη των άλλων ενίσχυε τις εντυπώσεις του. Έξυ-

πνοι άνθρωποι, όπως ο Βίλχελμ Τίκμαν, ο καθηγητής Κέτε, ο υφηγητής Μπάστελμαν, ο φυσικός Λόραντς, ο φυλετιστής Μανχάιμ, υποστήριζαν και αποδείκνυαν τη βλαβερότητα της εβραϊκής φυλής στις βραδιές διαλέξεων του Συλλόγου Γερμανών Φοιτητών Νομικής και στα βιβλία που υπήρχαν εκτεθειμένα στο αναγνωστήριο της *Germania**.

Πολλές φορές είχε προειδοποιήσει ο μπαμπάς Λόζε τις αδελφές του να μην έχουν σχέσεις με νεαρούς Εβραίους στο μάθημα χορού. Υπάρχουν παραδείγματα, παραδείγματα! Στον ίδιο, στον τελωνειακό ελεγκτή Λόζε, τύχαινε τουλάχιστον δύο φορές το μήνα να προσπαθούν να τον δωροδοκήσουν Εβραίοι από το Πόζεν**, που είναι οι χειρότεροι. Στον πόλεμο απαλλάχτηκαν, χαρακτηρίστηκαν ανίκανοι για στρατιωτική υπηρεσία, κάθονταν σαν γραφιάδες στα λαζαρέτα και στις διοικήσεις των μετόπισθεν.

Στα σεμινάρια Νομικής έπαιρναν συνέχεια το λόγο και δημιουργούσαν καινούργιες καταστάσεις, στις οποίες ο Τέοντορ ένιωθε άπατρις και σπρωγμένος σε

---

* Έτσι λεγόταν η χώρα των Γερμανών από τους Λατίνους. Η χρησιμοποίηση αυτού του ονόματος εδώ υποδηλώνει ότι μέλη του συλλόγου ήταν μόνο Άριοι.

** Ροσεν στα γερμανικά και στα πολωνικά Poznan: Μέχρι το 1919, πρωτεύουσα και ομώνυμη επαρχία της Πρωσίας. Το 1919 εκχωρήθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της στην Πολωνία, οπότε πολλοί κάτοικοι, κυρίως γερμανόφωνοι Εβραίοι, κατέφυγαν στη Γερμανία.

καινοφανείς, δυσάρεστες, κουραστικές, πεισματικές εργασίες.

Τώρα είχαν καταστρέψει το στρατό, εξουσίαζαν το κράτος· είχαν επινοήσει το σοσιαλισμό, το να μην έχεις πατρίδα, την αγάπη για τον εχθρό. Στο *Σοφοί της Σιών** –το βιβλίο δινόταν σε όλα τα μέλη της Ένωσης Εφέδρων Αξιωματικών μαζί με τα όσπρια της Παρασκευής– αναφερόταν ότι επιδίωκαν την παγκόσμια κυριαρχία. Είχαν στα χέρια τους την αστυνομία και καταδίωκαν τις εθνικιστικές οργανώσεις. Κι εσύ ήσουν αναγκασμένος να κάνεις μαθήματα στους γιους τους, να ζεις απ' αυτούς, να ζεις άσχημα – πώς ζούσαν όμως οι ίδιοι;

Ω, πόσο υπέροχα ζούσαν! Το σπίτι των Εφρούσι το χώριζαν απ' τον κοινό δρόμο γκρίζα, λαμπερά σαν ασήμι κάγκελα και το περιέβαλλε απέραντη πράσινη χλόη. Λευκές οι ανταύγειες του καλικιού κι ακόμα φωτεινότερη η σκάλα που οδηγούσε στην είσοδο του σπιτιού· πίνακες με χρυσές κορνίζες κρέμονταν στον προθάλαμο κι ένας υπηρέτης με χρυσοπράσινη λιβρέα υποδεχόταν και υποκλινόταν. Ο κοσμηματοπώλης ήταν λιγνός και ψηλός, ντυμένος πάντα στα μαύρα, με το κλειστό ως ψηλά μαύρο γιλέκο που το

---

* Τα πρωτόκολλα των σοφών της Σιών χρησιμοποιήθηκαν συχνά από την αντισημιτική προπαγάνδα για να αποδειχθεί περίπου ότι για όλα τα δεινά του κόσμου φταίνε οι Εβραίοι (ακόμα και σήμερα κυκλοφορούν στην Ελλάδα σχολιασμένα ανάλογα).

άνοιγμά του άφηνε να φαίνεται μόνο ένα κομματάκι της μαύρης γραβάτας μ' ένα μεγάλο, σαν φουντούκι, μαργαριτάρι.

Η οικογένεια του Τέοντορ ζούσε σε τρία δωμάτια στο Μοαμπίτ*, και το ωραιότερο περιείχε δύο ετοιμόρροπα ερμάρια, με μόνη πολυτέλεια τον μπουφέ και για μοναδικό στολίδι εκείνη την ασημένια φρουτιέρα που ο Τέοντορ είχε διασώσει από τον πύργο της Αμιέν και είχε κρύψει στον πάτο της βαλίτσας του λίγο πριν από την άφιξη του αυστηρού ταγματάρχη Κράουζε που δεν επέτρεπε τέτοια πράγματα.

Όχι! Ο Τέοντορ δεν ζούσε σε βίλα πίσω από λαμπερά σαν ασήμι κάγκελα. Και κανένας βαθμός δεν τον παρηγορούσε για τη μιζέρια της ζωής του. Ήταν ένας οικοδιδάσκαλος με ναυαγισμένες ελπίδες, ενταφιασμένο κουράγιο, αλλά αιώνια ζωντανή, βασανιστική φιλοδοξία. Γυναίκες με γλυκιά, μαυλιστική μουσική στους λικνιζόμενους γοφούς τον προσπερνούσαν απρόσιτες· κι όμως, ήταν φτιαγμένος για να τις αποκτήσει. Σαν ανθυπολοχαγός θα τις είχε αποκτήσει όλες, ακόμα και τη νεαρή κυρία Εφρούσι, τη δεύτερη γυναίκα του κοσμηματοπώλη.

Πόσο μακρινή ήταν! Ερχόταν από κείνο τον μεγάλο κόσμο, εκεί που παραλίγο να είχε φτάσει κι ο Τέοντορ. Ήταν αληθινή κυρία, Εβραία αλλά κυρία. Με τη στολή του ανθυπολοχαγού θα 'πρεπε να την αντιμε-

---

* Μικροαστική συνοικία του Βερολίνου.

τωπίσει, όχι με τα πολιτικά του ιδιωτικού δασκάλου. Μια φορά, την εποχή που ήταν ανθυπολοχαγός και βρισκόταν με άδεια στο Βερολίνο, είχε μια περιπέτεια με μια κυρία. Ναι, μπορούσες να πεις: κυρία· σύζυγο ενός εμπόρου πούρων που ήταν στο μέτωπο της Φλάνδρας· η φωτογραφία του κρεμόταν στην τραπεζαρία· βιολετιά βρακάκια φορούσε. Ήταν τα πρώτα βιολετιά βρακάκια στην αντρική ζωή του Τέοντορ.

Τι ιδέα είχε τώρα από κυρίες! Δικά του ήταν τα μικρά κορίτσια που αγόραζες φτηνά· το βιαστικό λεπτό ψυχρού έρωτα στο νυχτερινό σκοτάδι του διαδρόμου της πολυκατοικίας, στην κόγχη, ενώ γύρω σου φτερουύγιζε ο φόβος της συμπτωματικής επιστροφής του γείτονα στο σπίτι· δική του ήταν η ηδονή που έσβηνε απ' το φόβο των ξαφνικών βημάτων, όπως παγώνει το πυρακτωμένο σίδερο που πετάς απότομα μες στο υγρό· δικό του ήταν το ξυπόλυτο απλό κορίτσι απ' το βορρά, η γυναίκα με τα τετράγωνα τραχιά χέρια που το χάδι τους ήταν άγριο, που το άγγιγμά τους τον πάγωνε, που τα εσώρουκά της ήταν βρόμικα, οι κάλτσες της μούσκεμα στον ιδρώτα.

Δεν ήταν του δικού του κόσμου εκείνη, η κυρία Εφρούσι. Όταν άκουγε τη φωνή της, σκεφτόταν πως έπρεπε να είναι καλή. Κανένας δεν του 'χε πει τόσα πολλά ωραία με τόση απλότητα και εγκαρδιότητα. Τα καταφέρνετε έξοχα, κύριε Λόζε! Σας αρέσει εδώ; Αισθάνεστε άνετα στο σπίτι μας; Ω, πόσο ήταν καλή, ωραία, νέα! Ο Τέοντορ τέτοια αδελφή θα ήθελε να έχει.

Μια φορά τρόμαξε, καθώς εκείνη έβγαινε από ένα μαγαζί. Σαν να είχε γίνει μέσα του φως, θυμήθηκε εκείνη τη στιγμή ότι σ' όλο το δρόμο τη σκεφτόταν. Τον τρόμαξε η ανακάλυψη ότι ζούσε μέσα του, ότι παρά τη θέλησή του και χωρίς να το ξέρει είχε σταθεί, ότι δέχτηκε την πρόσκλησή της να μπει μαζί της στο αυτοκίνητο, και παραλίγο να το έκανε πριν από την ίδια. Καμιά φορά ριχνόταν προς το μέρος της, άγγιζε το μπράτσο της και έσπευδε να ζητήσει συγγνώμη. Την ερώτησή της δεν την άκουσε. Έπρεπε να προσέχει καταβάλλοντας προσπάθεια για να μην πέσει πάλι πάνω της. Παρ' όλα αυτά συνέβη. Με ζήλο προετοιμάστηκε για τη στιγμή της αποβίβασης. Αλλά το αυτοκίνητο σταμάτησε νωρίτερα απ' ό,τι υπολόγιζε κι έτσι δεν πρόλαβε να κατέβει, να της προσφέρει βοηθώντας την το χέρι. Έμεινε καθισμένος και την άφησε να περιμένει ώσπου να κατέβει επιτέλους κι αυτός· μα το κουτί που έκανε εκείνη τη στιγμή να πιάσει το κρατούσε κιόλας ο σοφέρ. Από πολύ μεγάλη απόσταση έφτασε ο αποχαιρετισμός της στο αυτί του, μα αναπόφευκτα κοντά ζούσε το χαμόγελό της μπροστά στα μάτια του· σαν να χαμογελούσε στον καθρέφτη το είδωλο μιας γυναίκας που μιλούσε από πολύ μακριά. Ποτέ δεν την προσπέλασε, πώς θα μπορούσε να το κάνει; Φλογερή ήταν η επιθυμία του. Αλλά σβησμένη η πίστη στην κατακτητική του δύναμη, γιατί δεν ήταν πια ανθυπολοχαγός. Θα 'πρεπε πρώτα να ξαναγίνει ανθυπολοχαγός. Και ήθελε να γί-

νει· ανθυπολοχαγός ή στιδήςποτε. Να μη μείνει στην αφάνεια και να μην είναι πια κρυμμένος, όχι ταπεινό λιθάρι μιας λιθοδομής, όχι ο τελευταίος των συναδέλφων, όχι αυτός που ακούει μόνο και γελά όταν οι άλλοι διηγούνται ανέκδοτα και αισχρολογούν, όχι πιο μονάχος ανάμεσα στους πολλούς, με τη μάταιη λαχτάρα ν' ακουστεί και με την αιώνια απογοήτευση του μη ακουόμενου, του ανεκτού και αγαπητού για την ευγνώμονα προσοχή του. Ω, πίστευαν πως ήταν άκακος και ακίνδυνος; Θα 'βλεπαν αυτοί! Όλοι θα 'βλεπαν! Σύντομα θα βγει απ' την άδοξη κρυψώνα του, νικητής, όχι πια φυλακισμένος στην εποχή, όχι πια υπό το βάρος του ζυγού των ημερών του. Κάπου στον ορίζοντα αντηχούσαν νχηρές φανφάρες.